

Téma: fašismus [1969]

Před časem jsme se dozvěděli, že podle názoru některých veřejných činitelů nesmí československý občan projevit mínění, že se v naší společnosti projevují prvky fašismu; učiní-li tak, je stíhán pro poškozování pověsti a zájmů státu. Nechme zcela stranou konkrétní podobu případu a uvažujme o věci zásadně. Všeobecně je asi známo, že u nás platí zákon proti fašismu; vzniká však otázka, jak je možný boj proti fašismu, není-li ani možno projevit ani mínění, že se prvky fašismu vyskytují, protože takové mínění poškozuje stát. Zdálo by se, že stát musí poškozovat především sám fašismus a že se tedy stát musí bránit především proti němu. Tvrdí-li někdo, že u nás fašismus (byť v omezené míře a zvláštní podobě) existuje, je zajiště povinen to dokázat, a to veřejně dokázat. Cesta důkazu bude asi také hrát hlavní úlohu při soudním procesu. V případě, že se nezdaří tvrzení o existenci fašismu prokázat, je možná na místě stíhání pro šíření falešných Informací. Překvapuje nás však, že se příslušné úřady začaly starat o pověst státu teprve ve chvíli, kdy jednotlivec vyslovil své přesvědčení, že u nás existuje fašismus, kdežto mnohem častěji doma i v zahraničí se ozývající hlasy o tom, že u nás existovala a existuje kontrarevoluce, nechávají tytéž úřady beze všech starostí o pověst téhož státu. Zvláštní je také to, že někdo může vidět mezi kontrarevolucí a fašismem tak diametrální rozdíl. Všechno nasvědčuje tomu, že vůbec nejde o poškozování zájmů a pověsti státu, ale o ideologické formy zápasu o to, které skupiny obyvatel mají být označeny za kontrarevoluční nebo fašistické. Zdá se, že tu nejde na prvním místě o právo a o zákonnost, ale o vysloveně politickou záležitost, a to o záležitost centrálního významu. Proto je nanejvýš potřeba celou věc upřesnit a zejména precizovat pojmy „fašismus“ a „kontrarevoluce“.

Není sporu o tom, že by tu byly na místě především fundované srovnávací studie historiků, sociologů, sociálních psychologů, politologů atd. Do té doby, než budeme mít podobné studie po ruce, si musíme nějak pomoci bez nich; nemůžeme na ně čekat také proto, že by mohlo potom být i pozdě.

Udělal jsem si proto sám pro sebe následující heuristický obraz o struktuře politického vývoje naší společnosti v minulých letech a zejména v posledních asi dvaceti měsících: Kontrarevoluce u nás po mém soudu byla a dosud jest. Abychom ji mohli blíže charakterizovat, musíme určit povahu revoluce, proti níž útočila a útočí. Mám za to, že revoluční hnutí v našich zemích se tradičně vyznačuje programovým spojením národních snah s úsilím o rozšíření uplatnění demokratických ideálů a zásad na oblast sociální. Poznali jsme v minulosti řadu pokusů o redukování některé ze složek tohoto vskutku revolučního programu, k němuž jako integrální část a snad dokonce *conditio sine qua non* náleží „revoluce hlav a srdcí“,

bez níž žádná zdravá sociální a politická přestavba společnosti není možná. Z první republiky mám zůstalo dědictví pozoruhodného politického pokusu o demokratizaci společnosti, jejíž sociální program byl však postupně oslabován až podvázán strachem měšťanských tříd a jejíž národnostní a národní program byl od počátku postaven na falešných základech. Krátké poválečné období znamenalo dočasnou, protože vnitřně labilní syntézu všech základních prvků skutečné revolučnosti; po únoru 1948 byly postupně podlomeny až likvidovány všechny tyto prvky: nejdříve demokratismus, pak národní (i státní) svébytnost, a nakonec i sociální rozvoj (z něhož zůstala jen všeobecná nivelizace na úrovni chudoby). Výsledkem nebyl jen neúspěch konkrétního socialistického programu komunistů, po jehož bilanci by bylo možno začít znovu a jinak, ale vznik určité občanské vrstvy, jejíž zájmy byly (a dosud jsou) úzce spojeny se zachováním daného (pro většinu občanů nežádoucího) stavu a jejíž společenské i názorové pozice byly příkladnou ukázkou konzervativnosti. Proces, jímž po uvolnění cesty shora (především v prosinci 1967 a v lednu 1968) bylo s dosavadním staven zúčtováno, znamenal postupné obnovení revolučnosti, která mohla navázat nejen na první léta po druhé, ale dokonce i na první léta po první světové válce; a nejen obnovení, ale v několikerém smyslu přímo dosavadní vyvrcholení, na něž bude nutno v dalším období vždy znovu navazovat, i když mělo poměrně krátké trvání. Síly, které se tomuto vývoji bránily, se ukázaly jako zcela bezmocné, jakmile byly zbaveny mocenských a represivních opor. Na veřejném fóru neměly šanci; jejich jedinou nadějí byl zvrat mocenských poměrů. Pro tyto důvody je možno je plným právem a zcela zdůvodněně považovat za síly protirevoluční. Je zvláštní dějinnou ironií, že přátelská vojenská pomoc proti „kontrarevolučním“ silám poskytla novou perspektivu a dokonce nové manévrovací možnosti zejména těmto kruhům, které jako vysloveně pravicové byly revolučním vývojem odsunuty zcela na periferii. Pravicové skupiny z prvních poválečných let by se dnes po mém soudu nedovedly konsolidovat ve skutečnou politickou sílu ani v případě energické vnější intervence; v tom je situace skutečná, protože dnešní politické pravice asi dost odlišná, jak můžeme ostatně pozorovat. Označovat za kontrarevoluci radikální levici, která navzdory své nepočetnosti byla loni před srpnem velmi aktivní, je politický nesmysl; podobnost např. mezi takovým Svitákem a radikálními demokraty z roku 1848 bije do očí a jde až do některých dost kuriózních detailů.

Pro fašismus je charakteristická konspirace, tajné a ilegální formy politické práce, demagogie, orientace na puč a za tím cílem vytváření konspiračních buněk ve státním (zejména bezpečnostním) aparátu a v armádě; příznačné je také spojení existujících (eventuelně bývalých) mocenských skupin s početnými skupinami společensky deklasovaných živlů, spodiny společnosti, hlupáků a zločinců. Významnou roli má také poli-

tický nevzdělaný, svedená mládež. V tomto smyslu u nás nepochybně žádný etablovaný fašismus neexistuje. O existenci jednotlivých jeho prvků, resp. o existenci předpokladů jeho vzniku a dalšího formování by však byla diskuse možná; byla by po mém soudu velmi užitečná. Nutně by však sahala dosti daleko.

[Glosa pro časopis *Tvář*. Napsáno a odevzdáno 21. 3. 1969. Nepřijato.
Pozn. aut.]